

„Korespondencja miast Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza od średniowiecza do XIX wieku” – sprawozdanie z konferencji naukowej Instytutu Historii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

Instytut Historii Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie wraz z Komisją Historii Miast przy Komitecie Nauk Historycznych PAN zorganizowali dwudniową konferencję naukową nt. „Korespondencja miast Rzeczypospolitej, Śląska i Pomorza od średniowiecza do XIX wieku”, która odbyła się w dniach 17 i 18 listopada 2011 roku w Instytucie Historii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Zaproszenie do udziału w konferencji było skierowane głównie do historyków mediewistów, historyków okresu wczesnonowożytnego i XIX wieku z Polski i z zagranicy, a także studentów i doktorantów studiów historycznych.

Obrady merytoryczne rozpoczęło wystąpienie Zdzisława Nogi – dyrektora Instytutu Historii UP w Krakowie, który powitał gości i wprowadził w temat badań nad historią korespondencji. Bogactwo treści referatów, a także dobór źródeł i konkretnych przykładów dowodzi, że referenci wnikliwie zbadali problematykę związaną z listami, posłańcami i drogami transportu pocztowego.

Pierwszą sesję rozpoczął Roman Czaja (Toruń) referatem i prezentacją *Przenoszenie listów na szlakach hanzeatyckich w XV–XVI wieku*, w których skupił się na początkach przenoszenia listów w miastach obszaru Morza Bałtyckiego. Jak zauważył, przenoszeniem korespondencji trudnił się każdy podróżujący, wliczając w nich grupę mobilną tzw. ludzi luźnych. Pierwsze wzmianki źródłowe o wyspecjalizowanym personelu zajmującym się przenoszeniem listów znajdują się w księgach miejskich ryskich i rewelskich, na które wskazał referent, omawiając przy tym różnice pomiędzy gońcem, tzw. *Lope* – otrzymującym jako wynagrodzenie pieniądze i naturalia: odzież, żywność, a posłańcem, tzw. *Läufer* – którego zapłatą były tylko naturalia, głównie odzież. O warunkach wynagrodzenia dla dostarczającego list adresatowi stanowiło również ustne polecenie nadawcy. Roman Czaja wspominał także o ważnej roli posłańców, którzy byli osobami zaufania publicznego, głównie w Zakonie Krzyżackim, w którym jako pierwsza w państwach obszaru bałtyckiego uformowała się poczta, a korespondencja była przekazywana „od zamku do zamku”.

Drugim referentem był Marcin Grulkowski (Gdańsk), który wspomagając się prezentacją multimedialną, przedstawił swoje badania na temat – *Korespondencja Krakowa i Wrocławia z Głównym Miastem Gdańskiem w późnym średnio-wieczu*. Głównym źródłem tego zagadnienia są księgi korespondencji Gdańska z innymi miastami, tzw. księgi *missiva* od 1420 roku. Dokumentacja ta zdaniem referenta dostarcza informacji dotyczących głównie spraw handlowych Gdańska m.in. z Krakowem i Wrocławiem, który wielokrotnie reprezentował oba miasta na zjazdach hanzeatyckich, choćby w 1470, 1476 czy 1487 roku. Korespondencja ta zawiera także informacje, dotyczące wzajemnych relacji między Gdańskiem a Krakowem, jak skargi magistratu krakowskiego na niekorzystne położenie swoich kupców w Gdańsku, prośby o zwrot skonfiskowanych towarów, oskarżenia o próby podwyższania cen przez kupców gdańskich w handlu rybami, a także spraw prywatnych mieszczan obu miast, głównie spraw spadkowych.

Oddzielny gatunek korespondencji: listy dobrego urodzenia i dobrej sławy, wytworzony na potrzeby postępowania przy udzielaniu obywatelstwa miejskiego, omówili szeroko Krzysztof Mikulski (Toruń) i Andrzej Janeczek (Warszawa). Referenci zwrócili uwagę na duże znaczenie tego źródła w badaniach nad historią późnośredniowiecznych i wczesnonowożytnych miast. Krzysztof Mikulski skupił się nad pochodzeniem terytorialnym i społecznym osób przekładających listy dobrego urodzenia w magistracie toruńskim na przełomie XIV i XV wieku. Z kolei Andrzej Janeczek nawiązał do listów dobrego urodzenia i dobrej sławy w procedurze nadawania prawa miejskiego Lwowa w XV wieku. Prelegenci w swoich wystąpieniach podkreślali znaczenie tego rodzaju korespondencji w przestrzeni wzajemnego porozumiewania się, określeniu zasięgu strefy migracji ludzi oraz standardów obyczajowych, wymaganych przy uzyskiwaniu obywatelstwa miejskiego.

Kolejnym referentem był Mateusz Wyżga (Kraków), który przybliżył słuchaczom zagadnienie *Korespondencji miasta Krakowa w XVII–XVIII wieku*. W swojej prezentacji i referacie omówił *Libri epistolarum* – księgi listów, dotyczących problemów miejskich, głównie zażaleń na wysokość krakowskich kontrybucji. Źródła te są dobrze zachowane i częściowo zmikrofilmowane. Dzielą się na listy m.in. zabiegające o protekcję, korespondencję okazjonalną i związaną z urzędnikami wojewódzkimi i protektorami miasta Krakowa, których przykłady referent przedstawił w prezentacji. Archiwalia te zawierają zarówno listy wychodzące z magistratu krakowskiego – do urzędników związanych z województwem krakowskim, małżonek dostojników innych miast czy senatorów z prośbami o protekcję dla stołecznego Krakowa, jak i listy przychodzące od kancelarii królewskiej, kurii biskupa krakowskiego itp.

Ostatnim wystąpieniem pierwszego dnia konferencji był odczyt Jerzego Dygdały (Toruń), wspomagającego się *handoutem* na temat: *Listy Rady Torunia w XVIII wieku – adresaci i częstotliwość*. Podstawą źródłową odczytu były księgi listów Rady Torunia, obejmujące korespondencję miasta od 1703 do 1792 roku. Daty ramowe nie zostały wybrane przez referenta przypadkowo, gdyż listy magistratu

toruńskiego z wcześniejszego okresu zostały zniszczone na skutek działań wojennych tzw. wielkiej wojny północnej. Referent dostarczył słuchaczom wielu ciekawostek, m.in., że przed 1724 rokiem w radzie miejskiej Torunia zasiadali sami ewangelicy. Pomocny okazał się *handout*, w którym referent zaprezentował liczbę listów wysłanych przez Radę Torunia i ich adresatów w okresie od 1705 do 1790 roku, wskazując, że najczęstszymi odbiorcami korespondencji byli: senatorowie Prus Królewskich, deputowani i rezydenci miasta Torunia, szlachta pruska, kujawska i dobrzyńska, miasta Gdańsk i Elbląg. Po wygłoszeniu ostatniego referatu odbyła się dyskusja, w której wiodącym tematem były listy dobrego urodzenia, a najczęściej pytań słuchacze skierowali do Krzysztofa Mikulskiego, Romana Czai i Marcina Grulkowskiego.

Po zakończeniu pierwszej części konferencji odbyło się Zebranie Komisji Historii Miast Komitetu Nauk Historycznych PAN.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się referatem *Korespondencja Krakowa z miastami Górnych Węgier w średniowieczu*, wygłoszonym przez Stanisława Srokę (Kraków). Korespondencja ta, zdaniem referenta, dotyczyła przede wszystkim spraw gospodarczych oraz sporów, które z nich wynikały. Listowne interwencje rajców krakowskich do magistratów węgierskich w sprawach o zwrot wina zarekwirowanego kupcom krakowskim lub z prośbą o pomoc w ściąganiu należności od węgierskich kupców były częstym zjawiskiem, które świadczy o żywych kontaktach na granicy Rzeczypospolitej i Węgier. Referent podkreślił jednak, że jednostronność korespondencji uniemożliwia badania nad określeniem wysokości szkód węgierskich w Krakowie. W swoim referacie Stanisław Sroka zaznaczył, że wnioski na temat korespondencji Krakowa z miastami Górnych Węgier należy formułować bardzo ostrożnie, z racji bardzo małej liczby zachowanych tekstów źródłowych. Referat ten wywołał żywą dyskusję. Padały pytania dotyczące materiałów źródłowych zachowanych w archiwach węgierskich oraz na terytorium Spiszu.

Kolejny odczyt wygłosił Aivas Ragauskas (Wilno), który przedstawił *Zarys problematyki korespondencji miasta Wilna w XV–XVII wieku*. Referat ten z założenia autora miał charakter bardziej przeglądowy. Nakreślono w nim główne przeszkody, jakie może napotkać badacz podejmujący się pracy nad korespondencją wileńskiego magistratu. Problemy te wynikają, zdaniem autora, z niekompletnej bazy źródłowej, niedorozwoju kancelarii miejskiej, ale również rozproszenia materiału źródłowego. W podsumowaniu podkreślił, iż praca nad tematem korespondencji miasta Wilna powinna iść w parze z badaniami nad samorządem wileńskim, co wymaga stworzenia zespołu historyków, którzy byliby w stanie podjąć tego rodzaju zadanie.

Ostatni referat w tej części obrad przedstawił Roland Czarnecki (Wrocław). Dotyczył on *Problematyki korespondencji władz miejskich Namysłowa w świetle szesnastowiecznej kroniki Annales Ioannis Frobenii*. Kronika ta, licząca 163 kart obejmujących lata 1447–1509, zawiera bezcenne informacje dotyczące dziejów Namysłowa. Znaczenie tej kroniki jest o tyle duże, że zawiera ona wypisy ze źródeł,

które nie zachowały się w oryginale do czasów dzisiejszych. Referent przedstawił podział merytoryczny listów, które zostały przepisane do *Annales Ioannis Frobenii*. Wynika z niego, iż dotyczyły one spraw prawno-politycznych: przywilejów, które kształtowały normy prawne miasta, spraw finansowych i podatkowych, obronności, sporów wynikających przede wszystkim z przyczyn ekonomicznych. Autor referatu podkreślił również, że korespondencja ta jest doskonałym źródłem do historii społecznej.

W ostatniej części konferencji głos zabrali Daniel Wojtucki (Wrocław) oraz Bogdana Petryszak (Lwów). *Korespondencja Praskiej Izby Apelacyjnej z miastami na Śląsku w latach 1548–1740* była tematem rozważań Daniela Wojtuckiego, który przedstawił specyfikę działania Praskiej Izby Apelacyjnej na podstawie analizy jej korespondencji. Listy przychodzące do kancelarii tej instytucji były przepisywane do osobnych ksiąg, które zachowały się do dzisiejszych czasów, dzięki czemu autor referatu mógł przedstawić bardzo obszerny i wyczerpujący zakres spraw w nich poruszanych. Obok często powtarzających się problemów wynikających z nieskuteczności funkcjonowania prawa magdeburskiego w miastach śląskich, zwłaszcza spraw kryminalnych, autor przedstawił szereg ciekawych, rozpatrywanych przez Praską Izbę Handlową, spraw natury społecznej, a rzec nawet można „duchowej”. To właśnie prezentowane w referacie przykłady spraw o grzebaniu samobójców czy o problemach ze „straszącymi” w mieście duchami wzbudziły największe zainteresowanie w późniejszej dyskusji.

Ostatni referat wygłosiła Bogdana Petryszak, która przedstawiła problem korespondencji miejskiej z innej, prywatnej strony. Temat jej referatu brzmiał „*Żadnej okazji nie opuszczę, abym do Was pisać nie miał*” – korespondencja prywatna pisarza miejskiego lwowskiego Wojciecha Zimnickiego z lat 1618–1639. Analiza tych listów to doskonałe źródło pozwalające odtworzyć tablicę genealogiczną, stosunki rodzinne, sytuację materialną. Autorka zaznaczyła, iż prywatna korespondencja mieszczan lwowskich wchodzi w skład archiwum miejskiego nie bez przyczyny obok bardzo osobistych informacji nadawca opisuje również wydarzenia z ratusza lwowskiego, co stanowi bardzo ciekawe źródło do historii tego samorządu miejskiego.

Ostatni referat otworzył żywą dyskusję. Uczestnicy zadawali pytania referentom, m.in. Danielowi Wojtuckiemu, dotyczące rozwiązywania przez Praską Izbę Apelacyjną problemów sfery „duchowej” i mistycznej śląskich miast. Pojawiły się również pytania do ostatniej referentki o przyczyny powstawania omówionej przez nią korespondencji.

Oficjalne posumowanie dwudniowej konferencji wygłosiła Hanna Zaremska z Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk. Wysoko oceniła poziom merytoryczny wszystkich wypowiedzi. Podkreśliła znaczenie korespondencji jako jednego z kryteriów poznania historii. Uznała, że na podstawie referatów pokazany został proces profesjonalizacji metody wysyłania korespondencji, który świadczył o stopniu rozwoju kancelarii miejskiej oraz przyczynił się do wytworzenia zawodu posłańca.

Podkreśliła, że listy to doskonałe źródło dopełniające historię miast w wielu sferach jego działalności – od handlowych, administracyjnych i politycznych, aż do społecznych, kulturowych, a nawet „duchowych”. Zdzisław Noga zapowiedział wydanie materiałów pokonferencyjnych, gdyż referaty w opinii jego i słuchaczy stanowiły znakomite źródło wiedzy nie tylko o korespondencji w dawnych dziejach, ale także o historii handlu, wzajemnych stosunków miast i rozwoju ich kancelarii.

Karolina Szlęzak i Przemysław Jędrzejewski
(Kraków)